

FOLKLORNI ZAPISI IZ DUBROVAČKE ŽUPE

ANTONIN ZANINOVIĆ

Pred koju godinu vršio je dubrovački Historijski institut znanstvena istraživanja u Dubrovačkoj Župi. S etnografskog gledišta vršila je istraživanje Olga Oštrić, koja je plod svog rada objelodanila u trećem svesku ovih Anala.¹ Ja ću iznijeti s istog područja nešto druge, dosad neobjelodanjene etnografske građe, od koje sam nešto pribavio još za mladih svojih godina, a ostalo sam zapisao u posljednje vrijeme.

1. ZRAVICA MLADENCIMA NA PIRU

Godine 1897. prisustvovao sam u selu Čelopeci u Dubrovačkoj Župi vjenčanju Marka Grbića-Tušupa. Obitelj mladoženjina oca Nikole pozvala je na to obiteljsko slavlje i starješinu dominikanskog samostana u Dubrovniku, a ovaj je uzeo mene za pratioca.

Pir Markov nije bio najsvečaniji, ali ipak nijesu izostali oni razni pirni običaji, od kojih neki već pomalo iščezavaju.

Od tih običaja mene je osobito zanimalo pjevanje starih junačkih pjesama, što su ih nakon dolaska nevjestice u novi njezin dom dvojica guslara pjevali prije večere pred dvorom mladoženjine kuće. Skupilo se bilo ondje dosta seljaka iz rodbine i susjedstva te prijatelja i znanaca, a svi u lijepoj narodnoj nošnji. Dolazeći pred kuću pozdravljali su oni skidajući svoju crvenu kapu ondje već prisutne pozdravom: »Dobre vam sijede!«,² a zatim bi i oni posjedali po niskim kamenim sjedalima, da slušaju pjevanje.

Prvi pjevač bio je Marin Zec, koji je bio dobar guslar, a pjevao je veoma dugo jednu pjesmu, u kojoj je višeput spominjao Udbinu ravnu. Kada je on svršio, prihvatio je gusle Ivo Kelez-Spiletak, s nadimkom zvan Gagre iz Postranja. On i mladoženjin otac Nikola uzeli su bili za žene dvije sestre, pa mu je Nikola povjerio, da vrši službu starog svata

¹ Olga Oštrić, *Etnografska istraživanja u Dubrovačkoj Župi*, Anali Historijskog instituta Jugoslav. akademije u Dubrovniku III (Dubrovnik 1954), str. 443—471.

² »Dobre vam sijede!« znači: Dobro vam sjedenje! Vidi veliki Rječnik Jugoslavenske akademije pod tom riječju.

ili sofre domaćina. On je sa zanosom otpjevao uz gusle pjesmu, u kojoj se često spominjalo ime sv. Ivana Kapistrana. Čitajući nešto kasnije Kačića prepoznah, da je to bila pjesma iz »Razgovora ugodnoga« o Sibirjanin Janku i sv. Ivanu Kapistranu. Kačićeva pjesmarica bila je i u Župi dubrovačkoj dobro poznata.

No mene se ipak u onoj prigodi najjače dojmila zdravica, što ju je spomenuti Ivo Gagre upravio mladencima za večere. Odmah sam je zaželio imati, pa mi ju je Mato Jović zabilježio i poslao.

Iz okolice dubrovačke štampano je više narodnih zdravica. Učitelj Krsto Kurajica objelodanio je jednu, i to upravo iz Župe dubrovačke, u »Slovincu« godine 1880. pod naslovom: »Narodna zdravica o krsnom imenu u Župi Dubrovačkoj«. Godine 1886. izašla je u Dubrovniku nakladom Dragutina Pretnera »Konavoska zdravica«. Drugo izdanje te Konavoske zdravice s istim naslovom izašlo je u Dubrovniku godine 1906. kod istog Dragutina Pretnera. Treći put je štampana 1935. u dubrovačkom listu »Dubrava« (br. 30., 1 lipnja), a četvrti put iste godine nakladom »Omladine« u knjižici štampanoj u Jugoslavenskoj štampariji u Dubrovniku. U prvim dvjema od tih četiriju izdanja tekst je potpuno isti, samo što je u drugome izdanju interpunkcija bila ispravljena i neke su rečenice bolje razdijeljene. Treće izdanje doneseno je po kazivanju Nika Milišića sa preinačenim tekstom, a tako isto je opet drukčiji tekst u četvrtome izdanju. — Lucija Storelli u opširnom opisu pirnog običaja iz Banića kod Slanoga donijela je kratku zdravicu, što je ondje za objeda drži stari svat.³ Nešto dulja od te, ali mnogo kraća od svih onih prije spomenutih jest »napitka« iz Župe dubrovačke, što ju je po kazivanju Lukarda (Luke) Žeravice iz Martinovića priopćila Olga Oštrić u svojoj radnji »Etnografska istraživanja u Dubrovačkoj Župi«. u 3. svesku ovih Anala.⁴

Sve te zdravice, pa i ona kraća, što ju je donijela Storelli, imaju to zajedničko, da su uglavnom upravljene domaćinu i napretku njegova doma. Ima u njima ktome i drugih zajedničkih misli, izraza, lijepih porredaba, kao i jednakih namjena pri napijanju čaša, što sve dokazuje, da su one nastale od jedne prvobitne zdravice, koja je bila zamišljena i držala se, a i još se drži u čast domaćinu, kad se u njegovoj kući slavi obiteljsko ili porodično krsno ime. Ako se u kući slavi pir, drži se ista zdravica, samo što je za tu zgodu u prvim trima izdanjima Konavoske zdravice (četvrto izdanje spominje izričito samo krsno ime) umetnut u tekst kratki odlomak posvećen nevjestici (u prvim dvjema izdanjima: »A ova mlada moma, koja ima otiti iz ovoga doma u oni dom, pomogô joj jaki Bog!« i t. d.), u onoj pak zdravici novijeg datuma, što ju je Olga Oštrić donijela iz Župe dubrovačke, taj odlomak je nadodan na koncu zdravice sa čestitkom domaćinu na svadbi, koja se slavi u njegovoj kući, i dobrim željama za nevjestu.

³ Lucija Storelli, »Banići (općina Slano — južna Dalmacija)«. Zasebni otisak iz »Vjesnika Etnografskog muzeja« u Zagrebu. Beograd 1955. str. 188—189.

⁴ Na str. 464—465.

I ova zdravica, što je ovdje priopćujemo, ima u svom tekstu više toga, što joj je zajedničko s prije spomenutima, ali ima u njoj i jedna vrlo znatna razlika, a ta je, da ona svojim glavnim sadržajem nije upravljena domaćinu i njegovu domu, nego je u glavnom i najvećem svom dijelu posvećena vjenčanim mladencima. I prva čaša njima je namijenjena, a ne, kao što je u svim ostalim zdravicama, domaćinu. Pri toj prvoj čaši izražavaju se mladencima naširoko sve najbolje želje, a tek onda, pri koncu, napija se ukratko druga čaša »na zdravlje domaćinovo i njegova zdravog šjemen«a, te za njom isto tako napija se ukratko još treća, četvrta i peta čaša.

Ova lijepa zdravica, koliko mi je poznato, nije nigdje bila štampana, a i Župljani su je zaboravili, pa je vrijedno, da se objelodani.

Uz zdravicu poslao mi je bio spomenuti Jović također i »Molitvu« ili blagoslov, kako su ga onda uz razne preporuke običavali ondje davati mladencima poslije objeda, pred polazak iz rodne nevjestine kuće, otac joj, majka i sofre domaćin. Različita je od onih triju već štampanih »Molitava« ili blagoslova iz okolice dubrovačke, pa ćemo zato iza zdravice donijeti i nju. Tekst zdravice glasi:

SRETNI MLADIJENCI!

U čas po čas, pa u veliki, dobri i sretni čas, u ovu vašu skladnu i poštenu kuću uljegosmo, za sofru zasjedosmo, svakog blaga Božijega blagovasmu, a nada sve rujnim vinom prezadovoljni ostasmo, zafaleći Bogu na daru i marljivom (!) ruci kuće gospodaru, koji je s velikom Božijom pomoći zemlju uradio, vinograd posadio. Kad je loza rod dala, sretna ga je ruka brala, te je domaćin ovako vino napravio i na ovu ga svijetlu sofru postavio, da počasti kuma i prijatelja i svakoga svoga dobročinitelja.

Mi naše glave i ugrijasmo, a vama, sretni mladijenci, napitnicu ne podasmo. Stoga ustajem se sada na noge svoje u ime moje s ovom čašom, sekom našom, a s pomoću jakog Boga, koji dava dobra mnoga, da ovu prvu čašu rujnog vina napijem u ime vaše svete ženidbene sveze, koja vas veže, da sve do groba nijedna zloba rastavit vas ne će, jer Božiji blagosov s vami šeće, nego u miru i ljubavi da živete ljubeći Boga i svete, kakono i hoćete, ako Bog da! (S v i s v a t o v i o d g o v a r a j u :) *Amin!* — Blagosovio Bog vas, vašu kuću, vašu muku, stanje i imanje! U kući vam se đeca radala, Božijoj i vašoj volji ugađala, te od njih ishodili ratari, mornari, vojnici i birani misnici: popi, fratri, djakoni, naddjakoni, biskupi i arčibiskupi, kardinali stožernjaci, sve po izbor junaci, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* — Bili vam zabava u mladosti, oslon u starosti! Učite ih strahu Božijemu i sramu ljuckomu! U crkvu neka idu, svaki dobar izgled neka prvo od vas vidu: eto ljubavi, eto mira, eto sreće, da ne može veće, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* Život vam se zdravljem okitio, te kudgod pošli, zdravi došli, zafaleći Bogu gospodaru na milosti i daru, đe vas je nesreće obranio, a svakim dobrom obdario, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* — Zdravlje vam se svakog dobra držalo, kao što se drži brštan drva i kamena, dim ognja i plamena, zvijezde neba širokoga, pije-

sak mora dubokoga, a anđeli dobrog Boga, a mi danas dvora tvoga, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* — Gladnoga najeli, žednoga napojili, gologa odjeli, nevoljnoga obveselili, da obveseli i vas Bog za njegovim stolovima, među anđeoskim korovima: časti pravom, nebeskom slavom, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* — Od drugoga potrebe ne imaii, da bi što u koga zaimali; dokle sveto rozarije uveče molili, dotle sve u svomu domu nahodili: zdravlja — sreće kud ćeš veće! —, kruha, vina, dvije kćeri i četiri sina, srebra, zlata od Boga poslata, kakono i hoće, ako Bog da! — *Amin!* — Prijateljâ imali, uvijek ih stimali, za sofru ih postavili, svakomu ih blagu dobavili, da vino piju, blago blaguju, a o svaćem dobar razgovor imaju, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* — Voljni i nevoljni na vaša vrata dolazili, da bi voljne u dom uvodili, za svijetlu ih sofru postavili; nevoljnomu na vrata iznosio punih ruku, vesela srca, te koji bi se junak našao, da bi nezadovoljno došao, da bi dovoljno pošao, putem hodeći, Bogu se moleći i lijepo zboreći: »Dobra doma, dobra domaćina, dobre domaćice, dobra kršćanina, dobre kršćanke! Dobra ti mi dadoše, dao i njima Gospodin Bog od svukud dobro, a s nebeskih visina najviše!«, kakono i hoće, ako Bog da! — *Amin!* — Dičili se uvijek punom vrećom-dobrom srećom! Vreća dobra ne manjkala, a sve sreća sreću preskakala, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* — Radite i molite, u crkvu Božiju vazda hodite, lemozinu dijelite, zavjete činite, na oltare svijeeće namijenjujte, slavodobitne hvale pojte, tako da uživate u malu grijehu, a dugu vijeku, kakono i hoćete, ako Bog da! *Amin!* — U miru i ljubavi živite, starije poštujujte, mlađe na dobro upućujte, te će vam lice biti sjajno i trajno među narodom kô sunce, kad pozlaćuje dole i vrhunce, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* — U polju vam se klasala bjelica šenica, svaki vam klas bio kô pâs, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* — Ako koje zrnce i panulo, u ptičji kljun dopanulo, jer i ona hvali i slavi Boga, tvorca svoga, koji im dava stan i hranu i po noći i po danu, kakono i vi hoćete, ako Bog da! *Amin!* Dao vam Bog dobre konje, ugojne vole: konje za jahanja vole za oranja, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* Dao vam Bog na vašim konjima dobre junake, koji bi izjutro rano na put odlazili, veselo s puta dolazili. Braća ih nahodila, mjesto im činila, imali komu, sve za čast i dugu ljubav, ako Bog da! *Amin!* A za volovima daj vam Bože dobre orače, a vesele kopače, sve jutrenje ranioce, a večernje docnioce; duge njive, obilno šjeme; u rijetko mahali, u često vam junacima nicalo, a jeda vam vazda jakog Gospodina Boga na sreći i pomoći, ako Bog da! *Amin!* — Daj vam Bože nebesku rosu, zemaljski plod, da vam nebo rosi, da vam zemlja plodi, a svaka vaša muka lijep rod rodi: po nekoliko somuna kruha, po nekoliko bardaka vina, su čim ćete sofru pripraviti, za nju svoje mile i drage prijatelje postaviti, kao mi danas da vino piju, blago blaguju, a o svaćem dobar razgovor imaju, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* — Svega vam, Bože, daj, a zla ne daj! Daj vam Bože dušu čistu, pamet bistru, da vam duša bude čista na umrli dan, kô što je bila čista na svetom (!) vodi od krštenja, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* — Mi smo, ako će Bog, i na svetoj misi bili i, neko više neko manje, za svoje se grijehe Bogu pomolili. A onijem, koji nijesu bili ni pravednomu se Bogu po-

molili, svaki je kršćanin dužan bio, da se je Bogu pomolio, da im udijeli svoj slavni i sveti dio, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* — Sretni mladijenci! Ja dobro znam, da se vašim prijateljima muti, ali neka ne budu ljuti! U mene je mlada glava kô zelena trava i kô jedna voćka navrh jednog brda, dosta visovita, a još više tankovita, te koji vjetar puha, s njome truha; tako i s mojom glavom i pameti danas.

Nego, kad sam napio prvu vama, sretni mladijenci, što ćemo jednu po jednu napijati, niz grlo vino lijevati, kad je tako mi posta, i tako dosta! Ovu drugu čašu napijam i podižem uvis u ime Jezusovo, a na zdravlje domaćinovo i njegova zdravog šjemena, a pod nama tvrdog čemera. Šjeme mu vijekom vjekovito, a domaćin zdravo i veselo, kakono i hoće, ako Bog da! *Amin!* — Ovu treću napijam i podižem uvis u ime svetoga Trojstva lučenoga i nerazlučenoga, koji je razlučio nebo i zemlju, a sjedinio braću kršćane, da pomože Bog i slava Božja: ratara na polju, mornara na moru, sužnja u sužnjici, nevoljnoga u nevolji i svakoga brata krstjanina, koji se krsti i Bogu se moli, a da nas pomože Bog i sveto Trojstvo, kakono i hoće ako Bog da! *Amin!* — A ovu ćemo četvrtu primaknuti u ime svih tužnih i nevoljnih, kao što se primiću: ljeti zelene gore, zimi živice vode, da bi se nevoljni nevolje izbacili, a svakog se dobra dobavili, vranih se konja najašili, britkih se sabalja napasali, među poštene ljude izlazili! Ljudi ih hoćeli, mjesto im činili, a Bog ih milovô kao i svoje anđele, kakono i hoće, ako Bog da! *Anim!* — A ovu petu i zadnju napijam i podižem uvis vama, dični, skladni i poštene gosti ove bogate sofre! Sofra nam sjajna, a obrazi skladni, poštene! Sad, kud ću vam dalje, od Boga vam svima lijepo zdravlje! Zdravi ste mi, sretni mladijenci, i ti poštene domaćine, sa svim tvojim kumovima i prijateljima! Zdravi ste mi svi naokolo! *Amin.*

2. MOLITVA MOMKU I DJEVOJCI KOD VJENČANJA

(Kad imaju svatovi odlaziti iz nevjestine kuće, nevjesti i đuveglji, koji izuju obuće s nogu, postave tundele (jastuke) ispod koljena, te oni tada kleknu navrh trpeze, dok im otac daje ovaj blagoslov, zatim isto majka, najzad isto i sofre domaćin)

Budi, nevo, sobom dobra, biti će ti svaka dobra! Držala se svijetlila kô maslina zelenila! Budi, nevo, svijetla među drugama kô Danica među zvijezdama! U selo na zajam hodila, u selu ne nahodila; opet k svom domu dohodila, i u njemu ga nahodila! Veselila se u mladosti, dičila se u starosti: svojim vojnom, svojom đecom, svojom kućom i svojom mukom! Budi, nevo, poslušna starijemu, mučeca mlađemu! Četvrtu zapovijed Božiju osluživali, bili Bogu ugodni, a starijemu poslušni: kô što vi poslušali starije, onako i vas dobri Bog! Blagoslovio te, nevo, Bog, da budeš plodila i lijep porod porodila: dvije kćeri i četiri sina! Kćeri ti se u dobro udale, svoj dom uvijek pomagale, majci da brata ili sestru povije, a ocu među ljudima da se vina napije! Moja đeco, dao Bog, te jedan vam sin za popa bio, drugi vam cara služio, treći po svijetu hodio, a četvrti u domu ostanuo, zemlju radio i od lupeža kuću branio, tako da ima ko za vas i Bogu se moliti i kralja služiti i vas pomagati i u starosti vašoj vas pre-

hraniti! Živjeli u dugu vijeku, a u malu grijehu! Podnosili se u starosti, kô da jeste u mladosti! U crkvu hodili, Bogu se molili; kudgod se makli, svaku sreću nahodili! Siromaha nahranili i napojili, nevoljna utješili i obveselili, da obveseli i vas Bog rajskom slavom! Sve što siromahu na put Božji odnosili, stostruko na rajskoj trpezi nahodili! Bog vam nasporio i u domu i u polju, i u vreći i u česi! Sve vam se od jedne hiljadilo! Budite, moja đeco, radišni kô pčela, vazda srca vesela, Bogu se moleći na dobro iskrnjeg čineći. Ljubite se među sobom, kô što ljubi pijesak more, snijeg gore, zvijezda nebo, brštan drvo! Mir nek bude vladat u vašoj kući, a to ćete postignuti starije poštujući, a mlade na dobro upućujući, starijemu kad budemo mjesto učinili, a mladega na dobro pošvjetovali. Mlademu primući, a starijemu ne odgovori, jer takim su namijenjeni rajski dvori. Blagi Bog pratio vaše korake i oslobodio vas nesreće svake! Ustajte se na nožice, obucite cipelice, te napijte starom svatu kô vašem dragom bratu, te svoj družini redom, a meni kad dođe poredom! (Svi svatovi odgovaraju:) *Amin!*⁵

3. PJESMA O DVANAEST APOSTOLA

Ovu pjesmu kazivao mi je 1953. seljak iz Bujića u Postranju Vido (Vicko) Vlašić, starac od 72 godine. Naučio ju je od svoje majke, kojoj ju je bio dao dum Marin Beusan, rodom Župljanin (r. 1830.), a koji je ondje bio i župnikom sedamdesetih godina prošloga vijeka. Dajući je dum Marin njegovoj majci reče joj, da je može dati svojemu mužu, neka je, ako hoće, pjeva uz gusle. »Jer moj otac Luko Vlašić«, dodao je stari Vido, bio je pjevač uz gusle, da ga nije bilo u sedam kotara!«. »A govorio mi je otac«, nastavi starac, »da on znade više pjesama napamet, negoli je u godini dana«. Bit će da su u tome pretjerali i Vido i otac mu Luko,

⁵ Na koncu prvoga i drugog izdanja Konavoske zdravice dodana je »Molitva«, što je mladencima iza objeda, pred polazak iz nevjestine kuće daje domaćin. »Đuveglija i nevjesta uzmu čašu vina i napijaju domaćinu. Domaćin im primi i pita: »Dobri mladijenci, što u mene ištete?«, — »Od Boga blagosov, a od tebe dobru molitvu!« Na svaku molitvu ili blagoslov domaćinov »Priatelji« (svatovi) odgovaraju: »Amen, Bože, u dobar čas!«, i tuku mladence kruhom po glavi. — To udaranje kruhom po glavi ne spominje ona napomena ispred navedene »Molitve« iz Župe, ali je taj običaj i ondje opstojao. Spominje ga Olga Oštrić u navedenoj svojoj radnji, a čuo sam to i ja od starijih Župljana. — U Banićima, prema spomenutom opisu Lucije Storelli, iza objeda i svih onih brojnih napitnica, što ih pojedinicima pjevajući u pjesmi namjenjuju pjevačice, »nevjesta i mladoženja pristupaju na molitvu . . . na trpezi je nož i na držak noža stavi nevjesta desnu ruku, a mladoženja također stavi desnu ruku povrh njezine«, pa im tada otac i majka daju »molitvu« ili blagoslov — U članku: »*Običaji u Stonskom primorju — Ženidba*«, što ga je napisao svećenik Petar Franasović i objelodanio u godišnjaku »*Dubrovnik cviet narodnog književstva za godinu MDCCCL* (U Zagrebu 1851), spominje se (na str. 127—128), da stari svat, koji iza objeda, prije polaska iz kuće nevjestine ima dati mladencima blagosov, dok svi svatovi stoje na nogama, »nasloni pušku svoju na jednu stolicu, uzme desne ruke nevjesti i juvegliji i postavi ih navrh puške. Tada počme njegov blagosov . . .« — Koje bi značenje imalo ono udaranje mladenaca kruhom po glavi i ono stavljanje njihovih ruku na držak noža ili navrh puške, ne bismo znali reći.

ali je činjenica potvrđena od onih, koji su ga poznavali, da je Luko Vlašić bio dobar guslar.

Iako je ova pjesma na jednome mjestu očito nepotpuna, ipak je zanimljiva, jer u njoj imamo sačuvanu još jednu varijantu pučke legende o čaši sv. Nikole, koja mu je pala, ali se nije razbila ni prolila. Tekst pjesme je ovaj:

Pilo vino dvanaes apostola
U oblaku na ogranku sunca,
U nedelju, braćo, na istoku.
Piju sveci, pa se i vesele,
Među njima svetitelj Nikola,
U ruci mu čaša i mješina.
Služi svetac braću naokolo,
Dok mu desna poigrala ruka,
Ne mogaše čašu održati,
Pa mu čaša pade na trpezu,
Ni se razbi, ni se vino proli.
Progovara dvanaes apostola:
»O naš brate, svetitelj Nikola,
Kaza' pravo, to je dužnost naša,
Što ti desna poigrala ruka,
Pa ti čaša pade na trpezu,
Ni se proli, ni se čaša razbi?« —
»Braćo moja, dvanaes apostola,
Neka znate, mila braćo moja,
U more je udrila nevjera,
Sto aršina more se podiže,
Pa me mole s mora kapetani
A sà suha mladi obrstari
Moli mene i muško i žensko,
Staro, kljasto, hromo i slijepo,
Bez razlike, koje vjere bilo,
Moli mene sva kugla zemaljska,
Da ustavim od mora nevjere,
I u crnom (!) zemlji potres teški,
I u vedru nebu lomljavinu,
Lomljavinu, pak i grmljavinu.
Što ću, braćo, od života moga?
Ja se digoh na noge viteške,
Te pogledah čistu, vedru nebu,
Te ja zazvah Isus' i Mariju,
Da mi dadu moći od pomoći,
Da ustavim od mora nevjeru,
I u crnom zemlji potres teški.
Smilova se naš dobri Spasitelj
I njegova plemenita Majka,

A i naša, braćo i družino,
 Pa mi dāše moći od pomoći.
 Kad se, braćo, moći ja dobavih,
 Okrenuh se na četiri strane:
 Ne psujmo ih, braćo i družino,
 Neg molimo vazda, bez prestanka,
 Ne bi li nam grijehe oprostili,
 * A i naše duše sahranili.
 * A i oće, veli, ako Bog da!«
 Progovara dvanaes apostola:
 »O naš brate, svetitelj Nikola,
 Ko se tebi, brate, priporuči,
 Ti s' od njega nemoj odlučiti;
 Koga zdravo od doma odvodio,
 Veselije domu dovodio!«
 Svet' Nikola, na tvoje poštenje,
 Isprosi nam od Boga proštenje!

Između ona dva zvjezdicama označena stiha u ovoj pjesmi nešto nedostaje. Iza one opomene — preporuke, što ju je svetac upravio svima, koji su ga u pomoć zazvali, da naime ne psuju Isusa i Mariju, njegovu i svoju majku, nego da ih mole za oprostjenje i spas duša, trebalo je da još pripovjedi apostolima, kako ih je iz onih nevolja izbavio, iza čega bi sasvim naravno slijedili oni reci: »Progovara dvanaes apostola« i t. d. Ona praznina mogla je biti ispunjena po prilici ovako (iza: »A i naše duše sahranili«): »Pa i ovih r'ješili nevolja« — A i oće, *rekoh*, ako Bog da! — »I ustavih od mora nevjere, — i u crnom zemlji potres teški, — i u vedru nebu lomljavinu, — lomljavinu, pak i grmljavinu« — »Progovara« i t. d. — Kad sam točno prema kazivanju zapisao svu pjesmu, stari je Vido htio, da mu je još jednom pročitam, pa je samo na dva tri mjesta sebe ispravio, a nije opazio, da u pjesmi nešto nedostaje. Da li je on to zaboravio, ili je pjesma već u početku bila ovako sastavljena, ne možemo znati. Tekst je ovdje donesen, kako mi ga je stari Vido kazivao i ispravio.

U prvoj knjizi »Hrvatskih narodnih pjesama (Junačke pjesme)«, što ih je izdala Matica Hrvatska (Zagreb 1896), nalazi se pod naslovom *Drijem sv. Nikole* ova, ali različito obrađena legenda, o njegovoj čaši iz okolice čagličke kod Lipika u Slavoniji, a među dodacima, navedene su još nekoje pjesme s istim motivom, i to: iz Gornje Krajine, iz Bukovice (Zadra) i iz Popova u Hercegovini. Osim tih ima, međutim, još jedna pjesmica o sv. Nikoli i njegovoj čaši iz zapadnog područja dubrovačkoga, naime, iz sela Točionika sjeverno od Stona. Prema glavnom naslovu ovog članka ona ne bi amo išla, ali ipak radi potpunijeg prikaza, kako se po hrvatskim krajevima taj pučko-legendarni motiv širio i na razne načine obrađivao, bit će zgodno, da se ovdje priopći. Pjesmu sam zapisao prema kazivanju Mare Mihaljević rođ. Krijes iz istog sela Točionika, a nastanjena je na otoku Lopudu. Ona glasi:

Vino piju tri Božija sveca,
 Sveti Pero i sveti Nikola,
 Među njiman (!) Mijo Arandio.
 Vino pije Mijo Arandio
 I napija Nikoli svetomu:
 »Zdrav si, sveče Nikola Putniče!«
 Pa je drugu čašu natočio,
 Pa je daje Nikoli svetomu.
 Nikoli se zaigrala ruka,
 O sopru mu čaša udarila,
 Ni se razbi, ni se proli vino.
 Ma govori Mijo Arandio:
 »Što će rije(t), naš sveti Nikola,
 Da se tebi zaigrala ruka,
 O sopru ti čaša udarila,
 Ni se razbi, ni se proli vino?« —
 Ma govori Nikola Putniče:
 »Ovo jesu na moru mrnari,
 Pa je i nji osvojilo vrijeme,
 Oni vape Boga velikoga,
 A i mene Nikolou svetoga.
 Ova čaša crvenoga vina
 Mرنarima na pomoći bila!«

4. PETIPOGODIŠNJI PJEVAČ UZ GUSLE

To je mali Pasko, sin Pava Miloslavića iz Bujića u Postranju. Čuo sam ga pjevati 1953., kad mu je bilo tek pet i pò godina. Sjedeći na sjedalici, o koje se prednju prečku podupro malenim nogama, primi on od oca već navijene gusle nešto manje od običnih pa nakon oduljeg propisnog uvodnog guđenja stade uz pratnju gusala pjevati:

Veliko se čudo dogodilo,
 Na Mrčevu zvono zazvonilo.
 Star se Užić uz ulicu vuče,
 Da on vidi, što u zvono tuče.
 Skočiše se braća Mrčevljani,
 Oni crno kuće uvatiše,
 Uvatiše, pa ga udaviše,
 U kliševsku lokvu uvališe.
 Poranila Buhòlovka Klara
 Prije zore da donese vode.
 Klara viče iza svega glasa:
 Kliševljani, prisio vam ručak,
 U lokvi vam pliva mrtav kučak!

Ovu je pjesmicu Pasko naučio od svog oca Pava Miloslavića. Ispjevao je čitavu bez ikakve zabune i prekidanja po napjevu kratkog op-

sega (jedna kvarta) u dorskom načinu. Pjevajući prebirao je svojim prstićima po struni, ali ona dakako, nije reagirala, nego je uvijek davala samo temeljni glas napjeva. — Ispjevavši ovu započeo je on i dovršio isto tako samosvjesno i drugu jednu šaljivu pjesmu, ali mene je osobito zanimala ona prva radi njena sadržaja, pa je odmah i zabilježih. Stari Nikola Kisić-Kardaš zna istu pjesmicu, samo u drugom njezinu dijelu različitu, a čuo ju je, kazao mi je, pjevati od guslara Rilovića pred više od šezdeset godina. Pjesmu također znadu stari ljudi (jedan od preko 90 godina) u selu Gromači blizu Kliševa.

Seljaci dvaju sela Kliševo i Mrčevo (sjeverno od Trstenoga) bili su prije za dugo vrijeme u svadi, te su se jedni drugima na razne načine izrugivali i osvećivali. Jedan događaj iz tog vremena pripovijeda nam ova pjesma — rugalica, koja je nastala u drugoj polovici prošloga stoljeća.

5. NEŠTO O BIVŠIM I SADAŠNJIM GUSLARIMA

Pod konac prošloga stoljeća, kad se oženio spomenuti Marko Grbić-Tušup, pa i kasnije od tog vremena, bilo je pjevanje uz gusle u Dubrovačkoj Župi još u punom jeku. Župljani su onda uglavnom još živjeli svojim patrijarhalnim životom čuvajući brižljivo uz svoju lijepu nošnju i ostale stare običaje, među kojima, dakako, i pjevanje uz gusle. Katkada i preko dana, ako je bio slobodan i dobre volje, ali osobito za dugih zimskih večeri uzeo bi guslar svoje omiljelo glazbalo te stao pjevati zabavljajući i sebe i svoje ukućane, a i susjede, koji su svi, grijući se oko ognja rado slušali njegovo pjevanje o starim junacima i njihovim junačkim djelima. Nadareniji mladići pak slušajući i gledajući guslara imali su prilike da nauče i duge narodne pjesme i način guslanja, pa da i oni postanu dobri guslari-pjevači.

U svojim kućama imali su župski guslari, a nekoji još i sada imaju također razne pjesmarice, iz kojih su učili one pjesme, koje nijesu znali. Od tih pjesmarica oni još spominju »Razgovor ugodni« fra Andrije Kačića, zatim »Narodnu pjesmaricu« te pjesmaricu o hercegovačkom junaku Mijatu Tomiću⁶ koju sam i sam vidio poderanu u jednoj kući. Najstarija od tih pjesmarica jest Kačićeva, koja je u Župi bila vrlo raširena i omiljela. Već spomenusmo na početku, da je g. 1897. iz nje pjevao Ivo Kelez-Gagre pjesmu o Sibirjanin Janku i sv. Ivanu Kapistranu. A bilo je u Župi i onih, koji su iz nje znali i pjevali mnogo pjesama, dapače jedna žena, Made Šabadin, rođena Ljubimir iz Postranja, uz mnogo drugih narodnih pjesama znala je još i sve pjesme iz Kačićeva »Razgovora ugodnoga«.⁷ Ona je umrla g. 1933.

Svi župski guslari nijesu išli pjevati i po pirovima, nego su pjevali samo za zabavu sebi, svojim ukućanima i bližim susjedima. Među tima

⁶ To je knjiga: »Narodne pjesme o Mijatu Tomiću«. Sarajevo 1931. Priredio prof. Ivan Rendeo.

⁷ To mi je o njoj pripovjedio g. 1933. njezin muž Nikola Ljubimir, koji je ktome dodao, da je i njezin brat Nikola znao mnogo pjesama iz Kačićeve pjesmarice.

posljednjima bio je još živ Nikola *Kisić-Kardaš*, starac od navršene 94 godine, a još vrlo bistre pameti. On je, kazivao mi je, znao napamet oko 30 pjesama, koje je naučio slušajući druge guslare, ali je imao i »Kačića« i pjesmaricu o Mijatu Tomiću. Pjevao je između ostalih pjesme o Jurju Kaštriotiću (Skenderbegu), o Musi Generalu, o sv. Ivanu Kapistranu, o sv. Jurju (»Veseli se, Bosno, zemljo ravna . . .«), o Kraljeviću Marku, Ivanu Senjaninu i Janković Stojanu. Kraljević Marko mu se ipak ne sviđa, jer je, veli, mnogo pio, a sa zanosom govori o Jurju Kaštriotiću i o mladom junaku Marijanu, nećaku Mija Tomića. — Nego, stari Nikola bio je još i lijeričar. Pratio je on svirajući u lijericu župsko kolo ne samo u Župi, nego i u gradu Dubrovniku prigodom blagdana sv. Vlaha. Uveče toga dana pratio je on u »Sali (dvorani) Bačić« lijericom kolo Župljana i Primoraca, pa je za to sviranje uz dobru večeru dobio i 5 fjorina. »A to je, veli, bila onda vreća muke!«. Kad mu se lijerica razbila, napravio je sam drugu »od pitomog oraha«. Pred 4 ili 5 godina čuli su ga susjedi, gdje na Mlado ljetu pjeva uz lijericu odlomke iz pjesama o Ivanu Senjaninu i Janković Stojanu.

Uz tog guslara i lijeričara bit će zgodno spomenuti još jednoga, koji također nije išao pjevati na pirovima, ali je ipak bio vrstan guslar, i u njegovoj se kući mnogo uz gusle pjevalo. To je Marko *Macan* Đurov, koji se rodio na Dupcu 1868., a umro ondje 1951. Prema pismenom saopćenju, što ga primih od njegova sina Tomislava, Marko je pjevao uz gusle iz »Kačića«, iz Zbiraka dum Balda Glavića, iz Kapićeva »Pučkog lista« i iz jeronimske »Danice«. Pjevao je od kasne jeseni do po Vlasići (= po svetkovini sv. Vlaha) uveče u kuhinji. Pjesme nije znao napamet, nego ih je čitao i pjevao gudeći. Iste pjesme znao je pjevati i bez gusala.

Kuća Marka Macana bila je otvorena i drugim guslarima, koji su se k njemu navraćali, pa bi gudeći uz gusle i oni pjevali stare junačke pjesme. Ali osobita je radost bila i za Marka i za čitavu njegovu obitelj, kad bi k njemu došao rođak mu Marko *Macan* Markov iz Bačeva Dola u Konavlima. »Mi ga djeca«, veli u svom pismu spomenuti Tomislav M., »radosno očekivamo, jer smo znali, da će dundo Marko iz Konavala, kako ga iz poštovanja, prema starom običaju dubrovačkih sela zvasmo, mnogo toga kazivati i pripovijedati, a onda i zaguslati. Pa bi tako i bilo«.

»Dundo Marko nekoliko bi puta preko godine po poslu išao u Grad. Čitav bi put propješao i svakako na noćenje došao u rođaka na Dubac. Tada bi se zimski komin rodnog mi doma pretvorio u nešto zaista veliko i lijepo, kad bi se spomenula prošlost, izmijenile novosti i konačno sve to zasladiło pjevanjem uz gusle. Pjevao je dundo Marko. I guslanje i pjevanje onih deseteračkih pjesama bješe zaista vrhunac te pučke umjetnosti, koja bi onda uozbiljila nuške, ženskim i suze izmamila, a nas djecu umirila i san nam odagnala . . .«

»Marko bijaše čuveni pučki guslar i pjevač u Konavlima, bez kojega bijaše teško zamisliti vjenčanje i krsna imena; svuda su ga u Konavlima kao takva znali i zvali, za nj se otimali. — Marko je pjevao i bez gusala . . . Ne pamtim sadržaja njegovih junačkih pučkih pjesama, ali ne-

zaboravno pamtim toga nepismenog guslara plemenitog srca, koji je napamet znao veliki broj pjesama«.

Iz ovih redaka, kojima je spomenuti Macan tako vjerno i zanosno opisao djelovanje pjevanja uz gusle u njegovoj rodnoj kući na Dupcu, možemo zaključiti i sebi predstaviti također ono, ako i ne tako jako — jer je dundo Marko bio vanredan guslar — ali svakako vrlo slično djelovanje pjevanja uz gusle i po ostalim župskim kućama. Ujedno možemo zaključiti i to, kako je opravdana ona riječ, koju je on često čuo u Župi: »Gusle gudu, da nijesu zaludu«, što znači, veli on sasvim ispravno, da su gusle u prošlosti odigrale veliku ulogu uzdižući kod puka narodnu svijest i krijepeći ga u životnim teškoćama.

Murko u svojoj knjizi: »Tragom srpsko-hrvatske narodne epike« (Zagreb 1951) spominje uz nekoje pjevačice narodnih pjesama iz Župe dubrovačke također i nekoliko guslara, s kojima je on govorio kad je posjetio Župu, ili su mu o njima ondje pripovijedali.

Osim tih od Marka spomenutih bilo je u Župi dubrovačkoj još i drugih dobrih guslara, a živjeli su u vrijeme, kad i oni, što ih je on spomenuo, ili još i prije njih, pa će biti vrijedno, da se i oni spomenu. To su najprije ona dvojica, što su g. 1897. pjevali na piru spomenutog Marka Grbić-Tušupa: Marin *Zec* iz sela *Zakúle* i Ivo *Kelez-Gagre* iz *Martinovića* u *Postranju*, zatim, prema kazivanju starog *Nikole Kisić-Kardaša* i nek. u drugih, *Matko Zec* (rođak spom. *Marina Zeca*), *Matko Rilović* i sin mu *Vlaho Rilović* iz sela *Rovanj*, *Ivo Selak* iz *Petrače* i sin mu *Pero*, koji je nedavno umro u 75. godini života, a znao je, pripovijedaju, od sviju živih guslara u Župi najviše narodnih pjesama. Uz te treba još spomenuti *Vlaha Kesoviju* (oca) iz *Mandaljene* te već poznatog nam *Lúka Vlašića* iz *Bujića*, pa *Đuka Klokoča* iz *Petrače* i *Vidana Luburu* iz sela *Zagòmile*. K ovima također pripada, i to najstarijima između njih, *Miško Kisić-Gašo* iz *Bujića*, koji je g. 1894. radio kao težak na *Lokrumu* i donio bio sa sobom gusle te uz njih pjevao, a ja sam ga i drugovi mi, pitomci dominikanske škole, koja je onda ondje bila, s užitkom slušali.

Od sada živih guslara u župi Dubrovačkoj trojica su samo, koji pjevaju i na pirovima. Jedan je od njih *Vlaho Kesovija*, sin prije spomenutog *Vlaha*, a sada su mu 62 godine. On je znao, kazivao mi je, napamet oko 50 narodnih pjesama, koje je naučio od svoga oca, dobrog guslara, a nekoje iz *Narodne pjesmarice*. Ide i pjeva uz gusle na pirovima, ali samo, veli, rodbini i prijateljima. U kratkom razgovoru s njime g. 1955. spomenuo mi je nekoje od pjesama, što ih još znade, pa ih ovdje navodim. To su:

1 »*Ženidba od Zadra Todora*«. »Vrlo duga pjesma«, veli *Vlaho*, »koja traje pjevajući je do sat i po vremena«, a počinje:

»Piju vino do dva pobratima
Na Udbini, na zelenoj londži.
Progovara *Tanković* *Osmane*:
Pobratime, *Bogišić* *Alija* . . .«

2. »*Od Jure Senjanina i age od Ribnika*«. Počinje: »Piše knjigu aga od Ribnika, — pa je šalje Senju kamenome — (a) na ruke Juraj Senjanina . . . « — »Dosta duga, ali ne kao ona prva, *odveć žalosna pjesma*«, veli guslar Vlaho Kesovija.

3. »*Ženidba Senjanin Antuna*«. Počinje: »Kulu gradi Senjanin Ivane. — Kad je bijelu kulu sagradio, — još je bolju curu isprosió — za Antuna, jedinoga sina . . . « — »I ova je također duga«, kaže guslar Vlaho.

4. »*Ženidba Janković Stojana*«. Počinje: »Piju vino tridesti serdara, — među njima Janković Stojane. — Pa govoru tridesti serdara . . .«. Spomenuo mi je još i pjesmu »*Suzica Kadije*«, kako se Mijat Tomić odmetnuo u hajduke, jer su mu Turci oteli Jabuku livadu, i pjesmu »*Dva brata Jakšića*«, koji su (Mitar i Šćepan) u ljutoj borbi bili zarobljeni i odvedeni u Carigrad.

Drugi od trojice guslara, koji pjeva na pirovima uz gusle, jest, kazao mi je malo prije spomenuti Vlaho Kesovija, Marko *Maslač* iz Baletićâ poviše Petrače, a sada su mu oko 53 godine. I on zna dosta pjesama i »dobrih, sve velikih pjesama«, veli Vlaho. On pjeva vrlo dobro uz gusle, »bolje nego ja«, nastavio je guslar Vlaho.

Treći je guslar i pjevač na pirovima Miho (Mišara) Kisić iz Makošâ u Postranju. »Ide na pirove i najbolje pjeva uz gusle«, ustvrdio je Vlaho Kesovija. Ima oko 55 godina, i mogao bi biti onaj isti, koga je spomenuo Murko u spomenutoj svojoj knjizi, a onda mu je, prema Murku, bilo 30 godina.

Ova trojica i još nekoji drugi guslari, kao što su na pr. Pavo *Miloslaviić*, otac maloga Paska, i Miho *Goga*, obadvojica iz sela Bujčići u Postranju, nastavljaju lijepu tradiciju pjevanja uz gusle u Dubrovačkoj Župi dokazujući time, da taj običaj ondje još nije zamuknuo, ali ipak se mora priznati, da se on i ondje sve više i više, i to naglo, napušta. Zato bi trebalo sve pjesme, što ih ovi guslari znadu, što prije zabilježiti, i to ne samo one, koje ukoliko bi se našle, nijesu poznate, nego također i one, koje su već objelodanjene po raznim zbirkama. Tim bi se doznalo, kako sve te pjesme žive u ustima današnjih guslara, da li ih vjerno pamte, ili su im sadržaj u čemu izmijenili, što bi sve moglo za nauku biti korisno.

Résumé

LES ÉCRITS FOLKLORIQUES DE DUBROVAČKA ŽUPA

L'auteur a lui-même recueilli, soit dans sa jeunesse, soit ces temps derniers, les éléments folkloriques qu'il expose dans son article.

En 1897 il a assisté à un mariage dans le village Čelopec de Župa Dubrovačka. Entre différentes coutumes de mariage son attention était particulièrement attirée par le toast que le chef du cortège nuptial a prononcé au cours du dîner à l'intention des jeunes mariés.

Ce toast est différent de tous les autres toasts des environs de Dubrovnik, déjà publiés. Par son contenu général il n'est pas adressé au maître de maison, comme tous les autres, mais aux jeunes mariés. A la même occasion l'auteur a recueilli: »la prière« ou »la bénédiction« — déjà oubliée par les gens de Župa — adressée par le père, la mère et le chef du cortège nuptial aux jeunes mariés au moment où la jeune mariée quitte sa maison natale. Dans la chanson de douze apôtres, le motif légendaire populaire de saint Nicolas et de la coupe, est traité autrement que dans les chansons connues, traitant la même légende. A celle-ci l'auteur ajoute une autre chanson, plus courte, avec le même motif, recueillie dans le village Točionik. Dans le quatrième chapitre de son article l'auteur note la chanson chantée devant lui avec l'accompagnement de la gousla par un garçon de cinq ans et demi. Dans le cinquième et dernier chapitre il donne un bref aperçu des chants accompagnés de la gousla à Župa Dubrovačka depuis la fin du XIXème siècle jusqu'à nos jours.

A la fin du XIXème siècle, et encore plus tard, on chantait beaucoup à Župa Dubrovačka les héros anciens, en s'accompagnant de la gousla, surtout pendant les longues soirées d'hiver. Les goslars apprenaient les chansons en écoutant leurs aînés ou en les étudiant dans des recueils, surtout dans celui de Andrija Kačić. L'auteur cite tous les goslars de Župa qu'il a pu connaître ainsi que tous ceux qui vivent encore aujourd'hui et chantent dans les mariages. L'un d'eux a récité devant l'auteur les premières strophes des quatre chansons qu'il chante encore aujourd'hui et que l'auteur reproduit.

A Župa Dubrovačka, les goslars actuels continuent la vieille tradition du chant accompagné de la gousla, mais cette coutume commence cependant à disparaître rapidement.